

Romaniseringen af Danmarks jernalder

Vilhelm Grønbech ("Lyset fra Akropolis", 1948): "Den dybde der er i vor (europæernes) videnskab og digtning, også i vort praktiske liv, hænger sammen med at vi i vor fortid har tre vældige magter: Hellas, Israel og Norden".

I de senere år har der bredt sig den holdning blandt danske forhistoriske arkæologer, at kontakten mellem Sydskandinavien og Romerriget var "intens, næsten symbiotisk", og det er blevet formodet at det arkæologisk påviste centrum ved Himlingøje på Sjælland var centrum i en slags Østersø-*imperium*, der fungerede som bufferstat for romerne mod fjendtligtsindede germanske stammer. I denne "stat" skulle der så også være indført elementer af den romerske triumf, som er det vi ser afspejlet i de store våbenofferfund fra det 2.-4. århundrede e.Kr.

Disse teorier forudsætter at romerne havde et stadigt stigende kendskab til det sydskandinaviske område gennem hele den romerske jernalder, og at der var en helt regulær handelskontakt, som af nogle er blevet sammenlignet med den romerske handel på Indien i 1.-3. århundrede e.Kr.

Studier af de skriftlige kilder synes imidlertid at pege på et stadigt *mindre* romersk kendskab til det sydskandinaviske område, og set fra et historisk synspunkt er det svært at forstå hvad en bufferstat skulle lave flere hundrede kilometer nord for den romersk-germanske grænse.

Samtidig tyder de arkæologiske vidnesbyrd ikke på en stærk romersk indflydelse, endsiige "romanisering"; de tyder derimod på at såvel romerske som sarmatiske genstande var vigtige statusbærende enheder for datidens "germansk" elite, der blev inkorporeret i den lokale samfundsstruktur. Afgørende nybrud med stærkere romersk islæt, som f.eks. "halvtage" der minder om portikker, er først noget der kommer med romerrigets sammenbrud i 4-500-tallet, og skal snarere ses som en frankisk indflydelse.

Alt i alt synes de interne forbindelser i Germanien, og ikke mindst med Sortehavsområdet, at være af større sociokulturel betydning end det ret begrænsede islæt af romerske genstande, som jeg vil illustrere i det følgende.

Til idéen om et "imperium" i Østersøen må det siges, at der er ingen tvivl om at der i 1.-5. århundrede e.Kr. var vekslende magtfulde distributionscentre på de danske øer. Men de var dele af et større netværk i den del af Europa der ikke var kontrolleret af romerne. Her til kan det bemærkes at såvel Tacitus (i både *Germania* og *Annales*) samt Strabon (*Geografien* 7,2,4) bemærker at den romerske ekspansion og præcise viden om de germanske folkeslag stopper ved Elben, fordi Augustus' havde bestemt det. Udvekslingsruten fra Carnuntum i Noricum via Wisla til Østersøen og en udvekslingszone langs den frisiske Vadehavskyst muligvis op til det arkæologisk efterviste center Brokær nær Ribe synes at være undtagelserne der bekræfter reglen.

I "Sejrens Triumf" bruges Ptolemaios Klaudios' oplysninger omkring Skandinavien i en kontekst fra det 2. århundrede. Disse oplysninger har Ptolemaios i midlertid fra Marinus fra Tyros (100/110 e.Kr.), der har dem fra en 1. århundrede e.Kr. kilde, vel den romerske ekspedition der nævnes i *Monumentum Ancyranum* 26,4, og som formentlig skal tilskrives Drusus Germanicus o. 12/10 f.Kr. og ikke som traditionelt Tiberius (4/5 e.Kr.) – se nedenfor for de relevante citater fra litteraturen.

At den romerske triumf skulle være overført til Germanien er der heller intet der tyder på. Den eneste beskrivelse af et ”germansk” sejrstritual fra den romerske litteratur er Tacitus Annales I,61: *adiacebant fragmina telorum equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora. lucis propinquis barbarae arae, apud quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant* (I midten af slagmarken var mænds blegede ben, hvor de havde flygtet eller kæmpet til det sidste, spredt over alt og samlet i bunker. Nærved lå stumper af våben og hestelemmer, og også menneskehoveder naglet til træstammer. I de nærliggende lunde var de barbariske altre hvor de havde maltrakteret tribuner og førsterangs centurioner).

Dette er scenen efter slaget ved Teutoburgerwald i 9 e.Kr. Der kan selvfølgelig være sket ændringer i de germanske offerritualer efter 9 e.Kr., men kontinuiteten fra Hjortspring (375 f.Kr.) til Nydam (3.-5. århundrede e.Kr.) er efter min mening tydelig ud fra et arkæologisk synspunkt, og indflydelsen fra sydøsteuropæiske folkeslag omkring hesteofferinger er ret tydelig. I tilfældet ”den romerske triumf i Sydsandinavien” er vi altså i vores gode ret til at skylle idéen ud med badevandet!

Senere, med Romerrigetets sammenbrud, bliver indflydelsen i Sydsandinavien fra den gryende europæiske middelalder mere markant, en slags ”romanisering pr. efterkrav” om man vil. Dette skyldes formentlig i høj grad at man får en fælles grænse og at danerne har ældre kontakter til de nye efterfølgerkongedømmer, som f.eks. goter og frankere. Men det er en anden historie, der må gemmes til en anden gang.

Nedenfor ses de relevante anvendte citater på latin og dansk. Til Germania har jeg brugt Bruun & Lund 1974. De andre oversættelser skyldes mig selv og rettelser modtages med kyshånd.

Monumentum Ancyratum 26,4 på latin og dansk

Classis mea per oceanum ab ostio Rheni ad solis orientis regionem usque ad fines Cimbrorum navigavit, que neque terra neque mari quisquam Romanus ante id tempus adit, Cimbrique et Charydes et Semnones et eiusdem tractus alii Germanorum populi per legatos amicitiam meam et populi Romani petierunt.

Min flåde sejlede på oceanet fra Rhinens munding mod øst til kimbrenes land, som ingen romer før havde nået til, hverken på landjorden eller på havet. Kimbrenne, charyderne og semnonerne og andre germanske folk fra den samme egn bad gennem deres udsendinge om mit og romerfolkets venskab.

Plinius 2,167

Septentrionalis...oceanus maiore ex parte navigatus est, auspiciis Divi Augusti Germaniam classe circumvecta ad Cimbrorum promuntorium et inde immenso mari prospecto fama cognito Scythicam ad plagam et umore nimio rigentia.

Det nordlige...ocean er for den største del blevet besejlet, idet en flåde under den guddommelige Augustus' auspiciers vejledning sejlede omkring Germanien til det kimbriske forbjerg, og at man derfra så eller hørte om et uendeligt hav foran sig, der strakte sig til Skythien eller og til meget fugtige egne.

Germania 34

XXXIV. *Angrivarios et Chamavos a tergo Dulgubnii et Chasuarii claudunt aliaeque gentes haud perinde memoratae, a fronte Frisii excipiunt. maioribus minoribusque Frisiis vocabulum est ex modo virium. utraeque nationes usque ad Oceanum Rheno praetexuntur ambiuntque immensos insuper lacus et [2] Romanis classibus navigatos. ipsum quin etiam Oceanum illa temptavimus; et superesse adhuc Herculis columnas fama vulgavit, sive adiit Hercules, seu quicquid ubique [3] magnificum est, in claritatem eius referre consensimus. **nec defuit audentia Druso Germanico, sed obstitit Oceanus in se simul atque in Herculem inquiri. mox nemo temptavit, sanctiusque ac reverentius visum de actis deorum credere quam scire.***

Germania 34 (Allan A.Lunds 1974-oversættelse)

Bag angrivarierne og chamaverne slutter dulgubnierne, chassuariene samt andre ikke særlig omtalte folkeslag op; fortil støder friserne om til dem. Disse kaldes efter deres indbyrdes styrkeforhold stor- og småfriserne. Begge stammer bor langs med Rhinen helt ud til Oceanet, og deres områder strækker sig ydermere rundt om vældige søer, som også romerske flåder har besejlet. Ja endog selve Oceanet dér har vi givet os i kast med; og det forlyder, at der den dag i dag findes nogle Herkules-søjler deroppe, hvad enten det nu skyldes at Herkules har besøgt dette sted, eller at vi er blevet enige om stiltiende at tilskrive denne berømted alt storslået, hvor det end befinder sig. **Drusus Germanicus manglede ikke det personlige vovemod, men Oceanet hindrede ham i at udforske Oceanet såvel som Herkules. Siden har ingen forsøgt herpå: man har fundet det mere fromt og respektfuldt at tro på gudernes gerninger end at kende til dem.**

Velleius Paterculus 2,106 på latin og dansk

*Pro dii boni, quanti voluminis opera insequenti aestate sub duce Tiberio Caesare gessimus. Perlustrata armis tota Germania est, victae gentes paene nominibus incognitae, receptae Cauchorum nationes: omnis eorum iuventus infinita numero, immensa corporibus, situ locorum tutissima, traditis armis una cum ducibus suis saepta fulgenti armatoque militum nostrorum agmine ante imperatoris procubuit tribunal. Fracti Langobardi, gens etiam Germana feritate ferocior; denique quod numquam antea spe conceptum, nedum opere temptatum erat, ad quadringentesimum miliarium a Rheno usque ad flumen Albi, qui Semnonum Hermundurorumque fines praterfluit, Romanus cum signis perductus exercitus. **Et eadem mira felicitate et cura ducis, temporum quoque observantia, classis, quae Oceani circumnavigaverat sinus, ab inaudito atque incognito ante mari flumine Albi subvecta, cum plurimarum gentium victoria parta cum abundantissima rerum omnium copia exercitui Caesarique se iunxit.***

106. Ved de velsindede guder, hvor mange bøger kunne ikke fyldes med beretningen om vores bedrifter den følgende sommer under Tiberius Cæsars lederskab. Hele Germanien blev gennemvandret af vore hære, og stammer hidtil ukendte selv af navn blev erobret, og chaucerne blev atter slået. Hele deres ungdom, uendelige i antal og enorme af kroppen, beskyttet af deres land, overgav deres våben, og faldt sammen med deres ledere, flankeret af en strålende række af vores soldater, på knæ foran feltherrens tribunal. Langobarderne, en stamme endnu vildere end germaneren, blev knust; og endelig, hvad ingen før dette havde turdet håbe på eller forsøgt at udføre, stod en romersk hær med sine standarter ved den 400. milesten fra Rhinen ved Elben, som gennemløber semnonernes og hermundurernes land. **Og med den samme blanding af**

lykke og omhyggelig planlægning fra feltherren, bl.a. en omhyggelig vurdering af årstiderne, kom flåden, som havde besejlet oceanet langs kysten, sejlede op ad Elben fra havet, som før dette hverken var hørt om eller besejlet af nogen, og efter at have været sejrrig over mange stammer, og bringende store mængder af forsyninger, sluttede sig til hæren og Caesar.

Tacitus, Annales I,61 Latinsk tekst

LXI. *Igitur cupido Caesarem invadit solvendi suprema militibus ducique, permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum et sortem hominum. praemisso Caecina ut occulta saltuum scrutaretur pontesque+ et aggeres+ umido+ paludum+ et fallacibus+ campis+ inponeret, incedunt maestos locos visuque ac memoria deformis. prima Vari castra lato ambitu et dimensis principiis trium legionum manus ostentabant; dein semiruto vallo, humili fossa accisae iam reliquiae consedissee intellegebantur: medio campi albertia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disiecta vel aggerata. **adiacebant fragmina telorum equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora. lucis propinquis barbarae arae, apud quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant. et cladis eius superstites, pugnam aut vincula elapsi, referebant hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum, ubi infelici dextera et suo ictu mortem invenerit; quo tribunali contionatus Arminius, quot patibula captivis, quae scrobes, utque signis et aquilis per superbiam inluserit.***

Tacitus 1.61. Dansk oversættelse

LXI. Så blev Caesar [Germanicus] grebet af en ivrig trang til at vise disse soldater og deres fører den sidste ære, mens hele hæren som var der blev bevæget til medfølelse af tanken om deres slægt og venner, og dernæst af krigenes grusomheder og menneskenes lod. Efter at have sendt Caecina foran for at undersøge de ukendte skove, og bygge broer og vejanlæg over fugtige sumpe og forrædderiske sletter, besøgte de de sørgelige steder, med deres forfærdelige syn og minder. Varus' første lejr med sin store omkreds og udmåling af det centrale område viste klart tre legioners håndværk. Længere fremme antydede en delvis ødelagt befæstning og flad voldgrav, at her havde hæren taget stilling. **I midten af slagmarken var mænds blegede ben, hvor de havde flygtet eller kæmpet til det sidste, spredt over alt og samlet i bunker. Nærvæd lå stumper af våben og hestelemmen, og også menneskehoveder naglet til træstammer. I de nærliggende lunde var de barbariske alter hvor de havde maltrakteret tribuner og førsterangs centurioner.** Og nogle overlevende fra katastrofen, som havde undgået slaget eller fangenskab, beskrev hvorledes dette var stedet hvor officererne faldt, hvor ørnene var blevet erobret, hvor Varus blev ramt af sit første sår, og hvor han også havde fundet døden for sin egen ulykkelige hånd. De udpegede også det tribunal hvorfra Arminius havde talt til sin hær, antallet af galger til de fangne, gruberne til de levende, og hvordan han i overmod håned standarterne og ørnene.

Jeg takker deltagerne i Romaniseringsseminaret for mange fine kommentarer og spørgsmål!

Basal litteraturliste:

A.Bantelmann, "Die kaiserzeitliche Marschensiedlung von Ostermoor bei Brunsbüttelkoog", Offa 16, 1957/58, 53-79.

H.C.Broholm, *Kulturforbindelser mellem Danmark og syden i ældre jernalder*, 1960.

N.W.Bruun & Allan A.Lund, *Publius Cornelius Tacitus. Germaniens historie, geografi og befolkning*, Wormianum, Århus, 1974.

Aleksander Bursche, "Roman coins in Scandinavia. Some remarks from the Continental perspective", 69-78 i John Pind et alii, *Drik – og du vil leve skønt. Festskrift til Ulla Lund*

- Hansen på 60-årsdagen 18.august 2002*, København, 2002.
- T.C.Champion, "Written sources and the study of the European Iron Ages, s.9-22 i *Settlement and Society. Aspects of West European Prehistory in the First Millenium BC*, ed. af T.C.Champion & J.V.S.Megaw, Leicester, 1985.
- Arne Søby Christensen, *Cassiodorus, Jordanes and the History of the Goths. Studies in a Migration Myth*, Museum Tusculanum Press, København, 2002.
- K.Godlowski, "Der römische Handel in die Germania libera aufgrund der archäologischen Quellen", *Untersuchungen zur Handel und Verkehr*, Göttingen, 1985.
- Ulf Erik Hagberg, *Studia Gothica: Die eisenzeitliche Verbindungen zwischen Schweden und Südosteuropa*, Stockholm, 1972.
- U.L.Hansen, *Römischer Import im Norden*, København, 1987.
- F.Herschend, 2003 'Krig, offerfynd och samhälle i 200-talets Sydskandinavien', *Fornvännen* 2003.4, pp.312-316
- Andrzej Kokowski, „Schätze der Ostgoten – Textteil“, 24-113 i Andrzej Kokowski (red.), *Schätze der Ostgoten*, Theiss, Stuttgart, 1995.
- A.A.Lund, *De etnografiske kilder til Nordens tidlige historie*, Aarhus Universitetsforlag, 1993.
- E.Norden, *Die Germanische Urgeschichte und Tacitus' Germania*, 4.udg., 1959.
- Birgit M.Rasmussen, „Brokær: Ein Reichtumszentrum der römischen Kaiserzeit in Südwestjütland“, 39-110, *Acta Archaeologica* 65, København, 1995.
- P.Schmid, "Der Handel der römischen Kaiserzeit im niedersächsischen Nordseeküstengebiet aufgrund archäologischer Zeugnisse", *Untersuchungen zur Handel und Verkehr*, Göttingen, 1985.
- B.Storgaard, 'Kosmopolitische aristokrater' 106-125 in Jørgensen, L., Storgaard, B. & Thomsen, L.G. (eds.) 2003 *Sejrens Triumf. Norden i skyggen af det romerske imperium*, København, 2003.
- J.Svennung, *Skandinavien bei Plinius und Ptolemaios. Kritisch-exegetische Forschungen zu den ältesten nordischen Sprachdenkmälern*, Stockholm, 1974.

Svar på formodede spørgsmål:

Hvis man svarer på kritikken af Sejrens Triumf med ”formidlingsvåbnet” svar med historieromanforfatterens: ”En god forfatter af historiske romaner skriver ikke imod kilderne”. På den baggrund er Sejrens Triumf, undskyld mig, en dårlig historisk roman. God formidling må handle om at formidle den mest sandsynlige forklaring af et givent emne indenfor det fagligt forsvarlige, ikke at bøje de videnskabelige resultater i en fancy retning. Desuden: kampen om fortiden er kampen om vor identitets sjæl. Det er derfor vi gør det. Det er fint at vi gerne vil have Danmark til at være stort og stærkt, også i fortiden, men alt afhænger af øjnene der ser. Jeg må indrømme, at jeg ikke finder Frans Herschends bemærkning om *licentia archaeologica codanensis* i forbindelse med Sejrens Triumf, er helt så langt ude i hampen, som jeg kunne ønske.

Omkring kilderne:

Hvis vi afviste alle ældre arkæologiske udgravninger med at de var utilskrækkelige videnskabeligt set, ville vi ærlig talt få svært ved at få en hel del tolkninger med. Og hvis man vælger at anvende en skriftlig kilde har man pinedød at læse pågældende skriftsted ordentligt, ikke bare gentage hvad generationerne førud har skrevet.

Hvis man ikke føler sig i stand til det, eller får en filolog/historiker til at kigge på det, for sig, synes jeg ærlig talt man skal lade være og lade arkæologien tale for sig selv.

Hvis der anføres arkæologiske eksempler imod:

Nu er dette et projekt i startfasen. Billedet er også uendelig meget mere komplekst end fremstillet af mig her. Derfor modtager jeg gerne konstruktiv kritik. Grundlæggende, ud fra et filologisk, historisk og arkæologisk synspunkt, mener jeg imidlertid fremlæggelsen holder. Der er tale om generelle udviklingslinier lige nu, ikke detailspørgsmål.

Eftersom der ikke er nogen der har anlagt denne specifikke vinkel før er jeg også lidt i et norman's land. Men jeg er sikker på at udtryk som i ”skyggen af det romerske imperium” eller ”i Romerrigets baggård” ikke har mening når vi studerer de germanske samfund, kun når vi ser dem fra et romersk perspektiv.